

MÉGEGYSZER AZ IRODALMI SZEKTÁKRÓL

MULT SZÁMAINK EGYIKÉBEN megpróbáltunk magyarázatot találni azokra a szellemi jelenségekre, amelyek népi irodalmunk mai arcát mind általánosabb érvénnyel határozzák meg s mindinkább gondolkodóba ejtik nemcsak az aggályoskodók táborát, de a magyarság ügyéért komolyan aggódókat is. Azokról a már mindennaposná vált személyi torzsalkodásokról van szó, amelyek egyrészt a népi és polgári irodalom képviselői között, másrészt a népi irodalom kebelén belül jelentkeztek, a megosztás szellemét ültetve el új kibontakozások felé elindult irodalmi életünkbe. A népi és polgári szemlélet közt bekövetkezett elvi szakadást ha helyeselni nem is, de jelen társadalmi körülményeinkből úgyahogy még meg tudnók magyarázni, — annál érthetlenebb azonban a népi írók egymás ellen irányuló fenekedése, az az állandó belső villongás, mely a magasabb érdekeket figyelmen kívül hagyva kiscélú csetepatékban osztja meg másra hivatott erőit.

Mi az oka e belső meghasonlásnak? — ez a kérdés állott említett cikkünk középpontjában, erre kerestünk meggyőző feleletet. Természetesen könnyű lett volna az írói féltékenység lapos magyarázatával beérnünk, mint ahogy tették többen mások, vagy a vezérekedés hívságos kortünetére hivatkozva, e manapság annyira divatos magatartásban találni meg a jelenség gyökerét. Az ügy komolysága azonban s az érintett személyek emberi és írói hitele — úgy éreztük — nem tűr meg ilyen felszínes indokolást. Nagy célok talaja nem a hepciás kicsinyesség, még csak a sokat emlegetett emberi hiúság sem. Az úgynevezett nagy célok *a szolgálat szelleméből* fakadnak s abból az *erkölcsi felelősségből*, amit népünkkel szemben érzünk. Márpedig a népi írók célkitűzése valóban nagyvonalú: mozgalmukat méreteiben országosnak szánták (és szánják ma is), eszmeileg multat és jövőt felölelőnek, hatásában pedig átalakító erejűnek. A cél tehát olyan erkölcsi magasrendűsége utal, ami sehogyse szállítható le a hiúság és kicsinyesség értékszintjére. Ha azonban mégis akadna olyan, aki hasonló célok hangoztatásával egyéni érdekek szolgálatában szorgoskodik, arra a hiúság és kicsinyesség vádját ismét csak helytelenül alkalmaznók: az ennél sokkal súlyosabb, sokkal elmarasztalóbb ítéletet érdemelne. Ezt pedig ne tételjezzük fel íróinkról. Nem, a kérdés nyitját mi nem láttuk annyira kézenfekvőnek. Az egész írói reform-mozgalom tüzetes áttekintése volt szükséges ahhoz, hogy a látszatokból kifejtessük a valóságot s rámutathassunk azokra a mélyebben fekvő s hatalmas lelki megrendülésekben gyökerező indító okokra, amelyek e visszatetsző jelenségeket egyszerre tragikusan érthetővé teszik és olyan lelki-szellemi összefüggésekre vezetnek, amiken — éppen a népi irodalom mindnyájunk által kellően értékelt ügyének érdekében — érdemes újra és újra komolyan elgondolkozni.

CIKKÜNK az írói mozgalom felmérése során annak *forradalmi* jellegére helyezte a hangsúlyt s a nyomán támadt szektás elkülönüléseket is egy sikertelen forradalom utókövetkezményeinek tekintette. Itt szellemi síkon valósult meg az, amire a történelem társadalompolitikai vonatkozásban elég példát nyújt: a bukott forradalom szektákba menekült. Ám ne felejtjük: a népi írók reformmozgalma kétségtelen szellemi célkitűzései mellett erőteljes társadalmi és politikai törekvéseket is tartalmazott, tehát még kevésbé vonhatta ki magát a forradalmi csatavesztés szinte törvényszerűleg kimutatható lelki következményei alól. E folyamat pszichológiájához tartozik, hogy a lélek, nem tudván beletörődni az elszűnkedett vereségbe, önkénytelenül is fegyvert cserél: minthogy kézenfekvő és észszerű eszközökkel célját megvalósítania nem sikerült, igazságának megszállottságában a sejtelem és sugallat erőihez fordul, lassan-lassan *küldetéssé* magasztosítva magában azt, amit addig egyszerűen feladatnak nevezett volna. Az elhivatott lelkek pedig tudvalevőleg a leppéldásabb individualisták: csak egyetlen küldetésben hisznek, — a sajátmagukéban. És itt már el is érkeztünk a szekták gyökeréhez — ez esetben az irodalmi szektákéhoz.

Nem szeretünk visszaélni a szavakkal, így a »szekta« megjelölést is kellő megfontoltsággal s főként kellő tartalmi alátámasztással használtuk említett cikkünkben. Ennek ellenére *Gombos Gyula* a *Magyar Út* hasábjain méltánytalannak, sőt támadó élűnek ítélte a dolgok ilyen beállítást s a mi elmarasztaló megjegyzéseinkkel szemben derülőtő részletességgel vázolta a »szekta« biztató esélyeit. Az a komolyság és ügyszeretet, ami Gombos cikkének minden sorából kicsendül, nem enged megállni az egyszerű tudomásulvételnél, hanem kötelező erővel álláspontunk részletesebb megvilágítására s ezzel minden esetleges félreértés kiküszöbölésére ösztönöz.

Már előző cikkünkben a jellemző idézetek egész sorát hoztuk fel — s nagyrészt éppen Gombos Gyula tanulmánykötetéből — annak érzékeltetésére, hogy a »vallásos sugallat«, a mithosz hogyan kezd mindinkább a népiség legsajátabb jegyévé lenni, s az írók magatartásába is hogyan vegyül egyre több az ősrégi papok, varázslók és ráolvasók mozdulataiból. Rámutattunk arra is, mint válik ez a magatartás egy új esztétikai értékrendszer alapjává, mely a tehetségben már nem csupán a művészi elhivatást keresi, hanem azon túlmenően az ősi értelemben vett kiválasztottság jeleit, vagyis — hogy újra idézzük ezt a jellemző feltételt — az író »ne sikerekben és eredményekben, hanem üdvösségben gondolkozzék«. Elméleti megnyilatkozások nem egy kitételére hivatkozva, felhívtuk a figyelmet arra az elutasító magatartásra, amit minden tudatossággal és józansággal szemben tanusítanak s jellemző példákön mutattuk meg, hogy miként ítélik el az »értelmi embert« és mindazt, ami »értelemcsinálta«, annak nyujtván a pálmát, aki tisztán ösztönvilágának indítékaira hallgat, akiben »nincsen semmi intellektuális«. Leértékeli az értelem szerepét, mert e mithikus felfogás szerint nem *megérteni* kell a dolgokat, hanem *hinni* bennük! Itt utaltunk a népiség dogmatikusaira, akiknek írásaiban ott találhatjuk a val-

lasi szimbólizmus egész kifejezéstárát s akik ma már minden kerülés nélkül úgy beszélnek mozgalmukról: »a mi vallásunk«, követőikről pedig: »a mi híveink«. Mi ez, ha nem irodalmi vallásalapítás, mi ez, ha nem az a lelki fegyverváltás, amiről beszéltünk már s ami mithozba vesző kapcsolataival jellemző megnyilatkozása a szektába menekült legyőzettségnek. Szektába! Az még csak megjárná, ha *egyetlen* szektáról beszélhetnénk, ha a népi irodalom maga egyetlen elszánt szekta volna! Ha úgy jelentkezhetne: egységes különállásban, hitben összekovácsolódva, minden személyi megnyilatkozást az Úgy szolgálatába állítva! Ha úgy volna »szekta«, ahogy a meglévő renddel szemben szakadár minden új szellemiség! De itt éppen arról van szó, hogy ez a szakadárság nemcsak a fennálló renddel szemben észlelhető, hanem teljes élességében megtalálható a népiesség eszmekörén belül is. Az »elhivatottság« individualizmusától indítva a jelentősebb íróegyeniségek külön csoportokat szerveznek maguk körül, — Bibliájuknak továbbra is a népiesség eszméit tartva meg, csak itt-ott másként értelmezve azt. De ez az itt-ott mutatkozó és legtöbbször nem is lényegbevágó nézetkülönbség elég ahhoz, hogy e csoportok szüntelen párviadalban álljanak egymással, nem egyszer kétségbe vonva egymás létezési jogát és elhivatottságát is. Ahogy multkori cikkünkben írtuk: »mindenik csoport *magát* jelenti ki az egyedül üdvözítőnek, mindenik *magában* véli fölfedezni azokat a feltételeket, amiken az új magyar élet, a magyarabb nemzeti jövő megépülhet«.

Mult cikkünkben tartózkodtunk attól, hogy művekre hivatkozzunk, Németh László Kisebbségben c. tanulmányán kívül könyvre nem is történt kifejezett utalás. Most sem látjuk szükségét annak, hogy címekben keressünk igazolást, — olyan kérdése ez irodalmunknak, melyben nem a művön, hanem az *írói magatartáson* van a hangsúly. Nehéz az eszmét elválasztani hordozójától, nehéz függetleníteni az embertől a művet. Népi íróink legnagyobb hibája éppen az, hogy ezt a tényt jobbra figyelmen kívül hagyják, nem számolnak azzal, hogy ők tulajdonképpen soha sincsenek egyedül, hogy üvegfalú világukban minden mozdulatukat szemmel követhetik. Pedig megújulást kereső társadalmunk az eszmén túl emberi példákra is vár és elretten, ha a dolgok elvi része és megvalósulási formája között szembeszökő ellentétekre bukkan. Hogyan méltányolja, — hogy mást ne mondjunk, — az *egységes népi Magyarország* megteremtésére irányuló törekvéseket, ha e törekvések hordozói, a népi írók, önmaguk szűkebb körében sem tudnak egységes álláspontra jutni? Megfontolandók ám ezek a kérdések, nehogy általánossá váljék az olyan természetű állásfoglalás, mint amelynek az erdélyi *Lőrinczi László* adott hangot a Kolozsvári Magyar Diákszövetség nemrég megindult lapjában, a *Márciusban*: »Csalódott az ifjúság azokban, akikkel együtt érzett, együtt lelkesedett, együtt szenvedett, ha határ is választotta el tőlük: *csalódott a népi Magyarország hirdetőiben*. Mennyi személyeskedés, mennyi kicsinyesség, mennyi gyűlölet van Magyarországon azok között is, akik az újjáteremtést hirdetik! Milyen nagy a hiánya a személyes példának!« A kiábrándulás e megállapításai kétszeres súllyal esnek a latba:

hiszen ha elvonatkoztatjuk írójától, Erdély egyetemi ifjúságának hangja szól belőle, ha meg íróján keresztül nézzük e sorokat, egy lelkes népparát és irodalmár magaradöbbenésének vagyunk a tanúi. De ne gondoljuk, hogy ez a kritikai hang beéri az egyszerű kifogásolással. *Derzi Sándor* fiatal erdélyi póéta ugyanabban a számban már felvázolja a népiségnek azokat az eszményibb vonásait is, amelyek a mai kétes eredményű, szüklátású és indokolatlanul primitivteskedő népi irodalom helyett a fiatalság felfogásának inkább megfelelnek. »Igaz, — írja — hogy csak új forma, új irány biztosítja együtthaladásunkat a megújuló Európával. Igaz, hogy a népi mélységekben való felfrissülés új útunknak a jelzőlámpája. De vigyáznunk kell, hogy a múlt értékeit ne váltsuk fel alacsonyabbrendű értékekkel. Nem szabad magunkratalálás címén kisebbségi szüklátásba, népiség címén terméketlen primitivségbe hajszolni szellemünket«. Majd tovább: »Magyarságunk a legnemesebb, legemberibb formát, népiségünk legőszintébb arcvonásainkat kell, hogy jelentse számunkra. Ne szükkeblüsködjék a magyar író, hanem legyen minél egyetemesebb, és ne paraszmodoroskodjék, hanem legyen minél őszintébb.« S az ifjúság e két képviselőjének megnyilatkozásához most vegyük hozzá *Asztalos Istvánnak* a *Magyar Csillag* legutóbbi számában megjelent irodalmi levelét is, amelyben többek között a következőket írja a maga derűs-józan modorában: »Szinte az osztódás törvényei szerint osztódtak népi íróink mind kisebb csoportokká s a végén már majdnem egyénekké. Azért írom, hogy szinte és hogy majdnem, mert azért kettőnél csak megállottak. Vagyis: egy az Isten, Allah, s mondjuk annyit még igen, hogy az ő prófétája Mohamed. Magyarul: én vagyok a nemzet legnagyobb írója s prófétám, aki engem prófétál.« »... elég ma egy ravaszul élődsdi, mindenáron tolakodónak egyik népi íróval ütni a másikat, hogy az az egyik már csak hallgatásával is mellette »falazzon«. Tőle akár véresre marhatják azt a gyorsan szaporodó csak-nevet-akarók. Nemhogy ilyenkor inkább közösen vernék el a rajtuk-rágódókat népi íróink s csak aztán folytatnák egymásközött, ha már ilyen fene szertartássá vált, a marakodást.« Az erdélyi fiatalság tehát éppoly világosan látja és éppenugy elveti a népi írók e megnyugtatónak korántsem nevezhető s az ügyre nézve meg éppen ártalmas magatartását, mint ahogy pálcát tör felette Erdély egyik legtehetségesebb népi írója is. S nem mintha szükségünk volna állásfoglalásunk mások részéről történő megerősítésére, de mégis, minthogy mindhárom megnyilatkozás cikkünk megjelenése után látott napvilágot, önkénytelenül is véleményünk igazolását kell látnunk bennük. És igazolást kell látnunk abban is, hogy mindhárom bírálat éppen Erdélyben, illetőleg erdélyiek részéről hangzott el. Mert ugyancsak téved Gombos Gyula, amikor említett válaszában azt írja, hogy »Erdély alapjaiban *nem érti s idegenül nézi*« a népi írók törekvéseit. Erdély és különösen az erdélyi fiatalság már a határok leomlása előtt lelkes figyelője volt a csonkaországi írói reform-törekvéseknek és Lőrinczi László szavaival élve »együtt érzett, együtt lelkesedett, együtt szenvedett« a mozgalom élharcosaival. Erdély nagyon is érti és éppen ezért mélységesen át tudja

érezni a népi irodalom ügyét és azokat az életfontosságú nemzeti érdekeket, amik hozzákapcsolódnak. Erdély egyszerűen csak más-ként lát s *másképpen ítél meg* egyes jelenségeket, — amiben szerepe lehet a távlatot adó távolság földrajzi tényének, de amiben közrejátszhat az a huszonkét esztendő is, ami higgadtabb szemléletre, a valóságokkal inkább számoló, ezért felelősségteljesebb magatartásra tanított bennünket. S arra, hogy *a közös Cél előbbrevaló minden egyébnél!*

MÁR AZ ELEJÉN HANGSÖLYOZTUK, hogy felületesnek s az érintettek írói és emberi hitelével össze nem egyeztethetőnek érezzük mindenért az emberi hiúságot és kicsinyességet tenni felelőssé. Meggyőződésünk, hogy itt a *lélek* válságával állunk szemben, ami megértést és bizonyos türelmet igényel. Viszont megértésünk korántsem jelenthet belenyugvást a helyzetbe, a szektás mithosz-teremtés, az ösztön eluralkodása a szellem fölött, irodalmunknak ráolvasókkal, sámánokkal és táltosokkal való teletöltése: mindez a népiség lényegének olyan nyilvánvaló félremagyarázása, ami ellen állást foglalni legalábbis indokolt. Mert hisz ha mindez egyéni sajátosságként, egy bizonyos lelki beállítottság kivetüléseként jelentkezik, semmi kifogásunk ellene, egy árnyalat a magyar irodalom változatos színei között. Ha azonban úgy lép elénk mint a magyarság-élmény jelentkezési formája, mint az új irodalmi forma-nyelv, akkor — zokon ne essék — de elfogadni nem tudjuk. Igen, éppen az a bizonyos »erdélyi józanság« mondatja velünk, hogy a népi irodalomnak ki kell végre gyógyulnia kóros lelki állapotából, vissza kell térnie az irodalom egy és igaz hitére, ami a szív és szellem csillogó összhangjában keresi az ember, vagy ha úgy tetszik jobban: a magyar ember kérdéseinek a megoldását. A szív rajongó hitét váltsa fel néha a szellem egészséges kételye, kétely önmagunkban és a világban, elültetve bennünk befelé az önvizsgálat, kifelé a bírálat szellemét. Akkor nem lesz majd panasza *Juhász Gézá*nak az alkotói érzékenységre (»Népi költő és kritikus«, Tiszántúl, II. évf. 171. szám) és a népi író se fogja azt hinni, hogy a tanár-kritikusok összeesküdtek ellene. Nem fog a bírálatban személyi sérelmet látni, a Művet meg éppen nem félti majd tőle, hisz sokat dícsért »természetes észjárásával« végre is rájön, hogy a jó kritikától úgysem lesz az értékeesebb s a rossztól se gyengébb.

A magyar élet súlyosodó feladatai mind több józanságot és körültekintést kívánnak meg s egyre parancsolóbban írják elő az erők minél termékenyebb összeműködését. Korkövetelmények ezek, amiknek törvényszerű jelentkezéséből — reméljük — a népi írók se mulasztják el levonni a szükséges következtetéseket. Mi mindenesetre hinni szeretnők, hogy előbb-utóbb mégiscsak magukratalálnak s nemcsak szavakkal, de a *személyes példa* erejével is közreműködnek a minden magyart testvéri egységbe fűző közösségi gondolat diadalrajuttatásában.

Akkor majd irodalmunk szótárából végleg törölhetjük ezt a szót: szekta.

KISS JENŐ